

Най-старото описание на български земи, обнародвано в първата книга на Ицван Само̀та произхожда от 1598 г. и принадлежи на Георг. Март. Рагузиум (така предава името Само̀та). Повече данни за него той не дава, само съобщава къде го е намерил. В споменатата книга то представлява отделна глава — XXII, и носи заглавие: Описание на България (с. 242—244). Към обнародвания текст на описанието Само̀та е дал под черта обяснителни бележки за срещаните там географски и други имена. Към българския превод на описанието аз давам в съществената им част и самите бележки на Само̀та, които са също така интересни от научна гледна точка и днес.¹ От тях може да се види какви са били по онова време, в края на миналия век, някои наши селища, какво са знаели чужденците за тях и какъв напредък са направили те до днес. Тези полезни сведения на И. Само̀та донякъде компенсират неговото патриотично желание да вижда често «между стените на Видин» маджари във втората половина на XIV в., което в отделни случаи е исторически вярно.

ОПИСАНИЕ НА БЪЛГАРИЯ, 1598²

Няма да бъде безинтересно да се обнародват няколко данни за България, която в наши дни играе така голяма роля. В съчи-

¹ Обстоятелството, че това описание е печатано в Брашов, би дало основание да се предполага, че авторът му, макар че носи име Рагузиум, е бил трансилвански маджарин, поради и което Само̀та го е поставил между маджарските пътешественици. Писано първоначално на италиански, на български то не е превеждано досега от тоя език, затова го и давам в превод от маджарски. — П. М.

По-вероятно е, че Георг. Март. Рагузиум е бил не маджарин, а дубровничанин по произход. За това говори освен името му, още и обстоятелството, че той е написал описанието си на италиански език, използван редовно от дубровничаните през онова време. Сам Само̀та го е включил в първия том на своето съчинение, наред с Петър Богдан, където преобладават пътеописания от чужденци. През последното десетилетие дубровничани са кръстосвали както България и Влашко, така и Трансилвания, напр. Павел Джорджич. Изглежда и това описание на България е възникнало във връзка с австро-турската война от 1593—1606 г., по време на която интересът към българите и тяхната страна се засилил много в Европа [Бел. на ред].

² Descriptio italica Regni Bulgariae et praefectarum in ea Turcicarum, per Geor. Mart. Regusyium, Brassoviae, 29 Juli 1598.

ненето на Енгел³ намерих няколко реда за тогавашното деление на страната. Оригиналният италиански текст може да се намери на 5 страница в том II.

«България се дели на три санджака: първият надхвърля другите два и се нарича Силистрина, негов главен град е Силистра, край Дунав, седалище на бег и кадия. Под тяхно ведомство се намира Туртукай^{3а}, Хаскъой (Язахей)⁴, Мирлан (Мерин)⁵, към Голямото море⁶ пък Тулча⁷, тук събират мито за стоките, които идват от морето на Дунав. Всички тия места имат отделни кадии.

Останалите се намират на брега на Черно море. Първото е Карахирман (Карасарманлух)⁸, Констанца⁹ (Константица), Тузла, Мангалия, Балчик (Балхне) и Варна. От Тузла и от Мангалия пренасят твърде много ечемик, мед и др. за Цариград. Във вътрешността на същия санджак има още шест града: Провад (Провате), Йени Базар (Ново Басаро)¹⁰, Х.-О.-Базарджик (Пазагирх)¹¹, Айдос (Антес)¹², Баба-Даг, една част от последния хайдутите изгорили през 1597 г.

³ Несъмнено тук става дума за унгарския историк от края на XVII и началото на XVIII в. Йохан Християн фон Енгел (1770—1814), който достигнал високи постове при Виенския хабсбургски двор и е написал редица съчинения по историята на Унгария и някои съседни на нея страни. (Бел. на ред.)

^{3а} За името на гр. Тутракан освен формата Tutrachan, която се среща в първоначалния оригинал на пътеписа, И. Самота привежда и вариантите Туртокай, Туртокан, Тотракан (Бел. на ред.).

⁴ В оригинала стои само формата Jazahei; И. Самота за същото селище дава названията Хаскъой (Язахей). Селището не може да се идентифицира със сигурност; Хаскъой е турското название на дн. село Добротица, Силистренски окръг. Възможно е тук да се предава изопачено името на Хърсово на р. Дунав в Северна Добруджа, което е влизало в Силистренски санджак. — (Бел. на ред.)

⁵ В оригиналния източник, който е използвал и самия И. Самота, стои само формата Merin. Това селищно име, което се среща и у някои други западни автори от XVI—XVII в., не може да бъде сигурно локализирано. Луиджи Марсили означава с името Merlan развалини от римско време, които той поставя приблизително на мястото на дн. Свищов. По-вероятно е авторът на пътеписа под това име да е имал пред вид с. Мерлян, намиращо се на десния бряг на Дунав, североизточно от Силистра (дн. рум. Мърляну). — (Бел. на ред.)

⁶ Голямо море (Mar Maggior) — редица западни автори наричали Черно море.

⁷ За името на този северодобруджански град И. Самота е добавил и формата «Тунция», която не се среща в оригинала. — (Бел. ред.).

⁸ В оригинала е дадена само формата Carasarmaluch. Несъмнено тук се касае за селището Караорман, намиращо се северно от Констанца на брега на т. нар. Синьо езеро. — (Бел. ред.).

⁹ И. Самота е добавил: другояче: Кюстендже.

¹⁰ Вероятно дн. гр. Нови пазар. (Бел. на ред.).

¹¹ Хаджиоглу Пазарджик — турското название на гр. Добрич, дн. Толбухин.

¹² За г. Айтос И. Самота е добавил бележката: «Понеже се намира отвъд Балкана, едва ли е принадлежал към силистренския санджак». В същност авторът на пътеписа Г. Рагузрум има право, а Самота е допуснал грешка.

В Никополския санджак съществуват следните места: Никопол, силна крепост, оградена с каменна стена и седалище на бег, по-нататък Рахова (Олеховоце)¹³, Свищов (Суишово)¹⁴, Туртукай (Тутрехан)¹⁵ и Русчук; те лежат на Дунав. На юг от Дунав се намират: Шумен¹⁶, Ески Стамбул (Константинополи вечио)¹⁷, Разград, Трново (Тарнова)¹⁸, някогашна столица, Ловеч (Лунция)¹⁹, Плевен (Плеуглие)²⁰, Враца (Враз), Берковица и Карвуна (Хиаруен)²¹.

Бодонският или видинският санджак е най-малък, понеже към него се числят само Бодонь и Кладово.

Айтос, Карнобат, Ямбол и някои други градове в Югоизточна България през XVI—XVII в. са влизали в границите на Силистренския санджак.

¹³ И. Смота нататък И. С. : «Другояче: Ореава». В оригинала Orehovitza. Касае се за дн. гр. Оряхово.

¹⁴ И. С. : Другояче: Систово, Систова.

¹⁵ И. С. : Той вече беше споменат при силистренския санджак.

¹⁶ И. С. : Другояче: Шумла, Шумна.

¹⁷ Касае се за дн. Преслав. И. Смота е добавил бележката: «За Преслав, който се намира на мястото на Ески Стамбул, Йоан ехзарх се произнася така: «Ако запитат чужденеца, който се завръща в родината си: какво е видял в Преслав? — той ще отговори така: не зная какво да разкажа, она блясък може да се почувствува само с очи.»

¹⁸ И. С. : «Търново, крепост на стария царски град; по времето на Хаджи Калфа (1658) се е намирал още в доста добро състояние, днес се намира напълно в развалини».

¹⁹ И. С. : Другояче: Ловац, Ловча.

²⁰ И. С. : Другояче: Плевна.

²¹ И. С. : «Според Палаузов тя се е намирала на мястото на днешното Кюрумлер, между Провад и Шумен, следователно може да не се смята по-скоро към силистренския санджак». (Това е днешната Каварна. За локализацията на това име вж. М. Мирчев, Г. Тончева и Д. И. Димитров, Бизоне-Карвуна. Изв. на Варненското археологическо д-во, т. XIII, Варна, 1962, с. 21—110, и П. Коледаров на английски ез. в *Бизантинобулгарика*, 1966, т. II, Б. м., П. М. В оригинала, който е използвал Смота, името е написано Chia-guep, което може да се прочете, струва ми се, по-правилно, като «Кярвен», «Червен», средновековния български град, на мястото на едноименното село, Русенски окръг. Сам авторът е поставил това селище не в поредната градове на Черноморския бряг (вж. по-горе), а във вътрешността на страната. — (Бел. ред.).